

Την 26^η Οκτωβρίου 1962 η Θεσσαλονίκη γιόρτασε με λαμπρές εκδηλώσεις τα πρώτα πενήντα χρόνια από την απελευθέρωσή της. Τα πάντα σχεδίασε, εκκίνησε και επέβλεψε ο Μακεδών Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής. Με πρότασή του η εφημερίδα «Ελληνικός Βορράς» κυκλοφόρησε με ένα ένθετο πολυσέλιδο αφιέρωμα στο οποίο έγραψαν κορυφαίοι πολιτικοί, ακαδημαϊκοί και επιφανείς Μακεδόνες με την επιμέλεια του υποφαινομένου και του Βίκτωρος Νέτα. Τότε δημοσιεύθηκε ένα ρεπορτάζ στον Χρόνο με βάση όσα αφηγήθηκαν μετά πενήντα χρόνια Θεσσαλονικείς, που είχαν ζήσει τις συνταρακτικές εκείνες ώρες, της 26^{ης} Οκτωβρίου 1912. Αναδημοσιεύεται μετά τα επόμενα πενήντα πέντε χρόνια.....

Ενώ οι δύο Στρατοί αποδύονται σε μία κούρσα θανάτου

Είδα τον πρώτο Έλληνα Αξιωματικό

να εισέρχεται στην Συμβασίλευσα

Ο έκτακτος απεσταλμένος μας στο έτος 1912 Ν.Ι.Μέρτζος τηλεγραφεί:

26 Οκτωβρίου 1912 (του εκτάκτου απεσταλμένου μας)

Ενώ η ψιλή παγωμένη βροχή και η αγωνία σταλάζουν πάνω στην φουντωμένη από αναμονή μεγάλων γεγονότων ψυχή της ελληνικής Θεσσαλονίκης και ο φόβος των σφαγών από τους ατάκτους Τούρκους λιποτάκτες και Τσερκέζους χωρικούς, που περιφέρονται εδώ και μέρες στα στενοσόκακα των μαχαλάδων ωπλισμένοι κι' αγριεμένοι, πλανιέται επάνω από τις βυζαντινές επάλξεις της θεοφρούρητης Συμβασιλεύουσας, είχα την ευτυχία σήμερα το απόγευμα να πάρω την πρώτη επαφή με τους προκεχωρημένους τσολιάδες του νικηφόρου Στρατού μας σε μια μικρή καλύβα του Μπές-Τσινάρ δύο μόλις χιλιόμετρα έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό Μοναστηρίου-Κωνσταντινουπόλεως. Και σήμερα την νύχτα, στις 9.30' μ.μ. περίπου, δύο Έλληνες αξιωματικοί και ένας δεκανέας έκαναν την εμφάνισή τους ξαφνικά μέσα στην παραλυμένη από ανέκφραστη χαρά και φόβο καρδιά της Θεσσαλονίκης, στο κεντρικό καφενείο «Όλυμπος-Παλλάς». Όλα προμηνύουν τον θρίαμβο των ελληνικών όπλων, παρά τις έντονες φήμες ότι η βουλγαρική μεραρχία του Θεοδώρωφ βρίσκεται στα πρόθυρα της πόλεως και από ώρα σε ώρα εξορμά από το Ασβεστοχώρι για να βάλει πρώτη πόδι στην διαφιλονικούμενη πρωτεύουσα του απελευθερωμένου Ελληνικού Βορρά.

Στο Διοικητήριο επί ημέρες τώρα, όπως και προηγουμένως τηλεγράφησα, αλλεπάλληλες συσκέψεις Τούρκων ανωτάτων υπαλλήλων, Ελλήνων προκρίτων, Εβραίων αντιπροσώπων και όλων των προξένων των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων συγκροτούνται και διαλύονται χωρίς κανένα αποτέλεσμα κάτω από την προεδρία του Βαλή της Θεσσαλονίκης και, όπως πληροφορούμαι, και αυτού του ιδίου του αρχιστρατήγου Χασάν Ταχσίν Πασά. Τίποτε όμως δεν είναι δυνατόν να πληροφορηθώ κανείς εγκύρως για τις επίσημες αυτές συγκεντρώσεις. Τα παχειά χαλιά της Βουχάρας και ο φόβος των χαφιέδων πνίγουν τις συζητήσεις και τα παζαρέματα πίσω από τις μεγάλες θύρες των επισήμων γραφείων. Εγνώσθη πάντως, αλλά μεταδίδεται με κάθε επιφύλαξη, ότι ο Αρχιστράτηγός μας Διάδοχος Κωνσταντίνος, ο οποίος έχει εγκαταστήσει το Στρατηγείον του στο Τόψιν, απέρριψε μέχρι στιγμής ασυζητητί όλες τις προτάσεις ανακωχής του Ταχσίν πασά, αλλά σήμερα αναμένονται

πάλι να φθάσουν μυστικά σε άγνωστο τόπο εξουσιοδοτημένοι αξιωματικοί του Γενικού μας Επιτελείου που θα διαπραγματευτούν τους τελικούς όρους μιας τίμιας ανακωχής. Αλλιώς αναμένεται γενική έφοδος, η οποία, αν και προδικάζεται υπέρ ημών, θα έχει ίσως απρόβλεπτες συνέπειες σε βάρος του αμάχου πληθυσμού. Γι' αυτό η αγωνία έχει αγκαλιάσει εδώ την χαρά και μαντάλωσε από νωρίς τους Σαλονικιούς μέσα στα σπίτια τους.

Οι ειδήσεις, παρά την αυστηρότατη λογοκρισία, πετούν από στόμα σε στόμα, αλληλοσυγκρούονται και αλληλοδιαψεύδονται από την μια στιγμή στην άλλη καθώς νέοι «κατσάκηδες» -Τούρκοι λιποτάκτες- τις μεταφέρουν από το ελληνοκρατούμενο και το βουλγαροκρατούμενο ύπαιθρο.

Σήμερα το μεσημέρι χαρακτηριστικά ένας γνωστός από την δράση του Βούλγαρος κομιτατζής, ο Κώτσιο, βγήκε προκλητικά από το μπακάλικό του, απέναντι από το κεντρικό καρακόλι του Εσκή Τζουμά, και χωρίς να λογαριάσει τους Τούρκους τζαντερμάδες φώναζε επιδεικτικά προς τον διερχόμενο Έλληνα πρόκριτο, τον Γ. Κ.:

-Εσείς τους περιμένετε απ' το Βαρντάρ, αλλά οι ντικοί μας μπήκανε στο Ασβεστοχώρ και καβαλάνε τώρα το Σείχ-Σου.

Παρόμοιες εκδηλώσεις έχουν σημειωθεί και σ' άλλα μέρη της πόλεως, ιδιαίτερα στην ενορία του Αγίου Νικολάου και γύρω στο βουλγαρικό Ορφανοτροφείο. Οι επίσημοι Τούρκοι και οι χωροφύλακες έχουν φαίνεται πειστή για την σύντομη αιχμαλωσία τους είτε από εμάς είτε από τους Βούλγαρους και για πρώτη φορά ύστερα από 482 χρόνια δεσποτικής κυριαρχίας, συμπεριφέρονται προς τους κατοίκους με ευγένεια και υπολογιστική προσήνεια. Ωστόσο, κανείς δεν είναι βέβαιος τι υποβόσκει μέσα στον τουρκικό όγλο των πάνω μαχαλάδων. Όπως λέγεται, όμως ο Ρώσος πρόξενος απείλησε με πόλεμο τον Βαλή αν και η παραμικρή ζημιά προκληθή στους υπηκόους του Τσάρου πασών των Ρωσιών. Το ίδιο κατά πάσαν πιθανότητα έπραξαν και οι άλλοι πρόξενοι που караδοκούν την ευκαιρία για ανοικτή επέμβαση και διαμελισμό των απελευθερωμένων ελληνικών εδαφών προς όφελός τους. Τις υποθέσεις αυτές και τους φόβους των Σαλονικιών ενισχύει σε μεγάλο βαθμό το Αυστριακό θωρηκτό που κατέπλευσε στο λιμάνι και έχει εστραμμένα τα τηλεβόλα του προς την πόλη.

Μέσα σ' αυτήν την αγωνία και το γενικό χάος απετόλμησα σήμερα το απόγευμα, καλυπτόμενος από την γενική αναρχία και το πρώτο σούρουπο, έξοδο προ τα δυτικά του σταθμού.

Ένα αλλόφρον πλήθος από Τούρκους πρόσφυγες έχει κατακλύσει την μεγάλη πλατεία του Βαρδαρίου και ξεχύνεται σαν θλιβερός ποταμός με αραμπάδες, με βουβάλια, με γαϊδουράκια, με παρδαλούς μπόγους και πολύχρωμα σαρίκια προς τον Φαρδύ-Τζαντές, την αρχαία Εγνατία οδό, αναζητώντας προστασία κάτω από τα επάκτια πυροβόλα του Καρα Μπουρνού. Χρειάζονταν μεγάλη προσπάθεια και πολλή ώρα για να μπορέση να διαβή κανείς αντίθετα αυτό το ρεύμα της καταστροφής που παφλάζει γύρω από τα ετοιμόρροπα θεμέλια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ήταν σούρουπο όταν κατόρθωσα να βγω στους μπαξέδες προς τη μεριά του Μπες-Τσινάρ, όπου λειτουργούσαν στο καιρό της ειρήνης πριν λίγες μόλις εβδομάδες ο δημοτικός κήπος, το περίφημο εξοχικό κέντρο «Ο κήπος των Πριγκήπων» κι οι πρώτες σύγχρονες και πρωτοποριακές λουτρικές εγκαταστάσεις θαλάσσης. Μία λεπτή ομίχλη εκάλυπτε τους λαχανόκηπους. Κατευθύνθηκα προς την καλύβα ενός γνωστού μου κηπουρού από την Μπάλτζα και πριν προλάβω να στεγνώσω στη φωτιά ακούσθηκαν χτύποι στη πόρτα. Ανοιξαμε, βέβαιοι σχεδόν πως κάποιος Τούρκος λιποτάκτης ζητούσε ψωμί. Ήταν τρεις ψηλόκορμοι τσολιάδες. Ήταν οι Έλληνες.

Κανείς μέσα στην αγωνιώσα πολιτεία δεν φαντάζεται πόσο κοντά έχει πλησιάσει η ελευθερία. Αγκαλιαστήκαμε βουβοί. Στα μάτια μας δάκρυα σπιθίσανε στις αναλαμπές της φωτιάς.

- Ιέχτι ψουμί κι τσίπουρο; Αυτή ήταν η πρώτη ερώτηση που άκουσα από τους ελευθερωτές μας. Οι εύζωνοι δεν γνωρίζουν ή δεν θέλουν να ανακοινώσουν τίποτε. Είναι προφανές όμως ότι κάπου εδώ κοντά, δίπλα μας, βρίσκεται η προφυλακή του Στρατού μας. Είναι βέβαιο ότι εμείς θα προλάβουμε πρώτοι.

Επιστρέφω από τους λαχανόκηπους μέσα στη νύκτα. Βρέχει. Τρέχω. Το μεγάλο μυστικό είναι τόσο βαρύ και αβάστακτο, που, παραβαίνοντας το δημοσιογραφικό καθήκον, πριν το εμπιστευθώ σ' αυτές τις γραμμές, ένοιωσα την ανάγκη να το ανακοινώσω προφορικά σε φίλους. Να τους καταστήσω κοινωνούς του μεγάλου μυστικού. Να ακούσω την ίδια τη φωνή μου να αναγγέλλει το χαρμόσυνο μήνυμα. Δεν το πίστευα ακόμη ούτε ο ίδιος. Στρίβω δεξιά από τον Φαρδύ Τζαντέ και κατεβαίνω τρέχοντας στη παραλία, κοντά στο λιμάνι. Στο καφενείο «Όλυμπος-Παλλάς» θα βρισκόταν κάποιος γνωστός. Δεν υπήρχε κανείς.

Στις 9.30' μ.μ. η μεγάλη μέρα και η επίφοβη νύκτα έδιωξε γρήγορα τους θαμώνες στα σπίτια τους πλάι στις οικογένειές τους. Στο καφενείο ήταν μονάχα ένας βαρκάρης που κουβέντιαζε όρθιος στον πάγκο χαμηλόφωνα με τον καφετζή κουτσοπίνοντας. Σε ένα τραπέζι κάθονταν μία συντροφιά από Αυστριακούς αξιωματικούς του θωρηκτού που ναυλοχεί στο λιμάνι και συζητούσαν ζωηρά στην γλώσσα τους τα γεγονότα. Το αυτί μου, από την συγκίνηση ίσως, κάτι ξεχώρισε μέσα στον χείμαρρο των ξενικών λέξεων σαν «επέμβαση» ή «απόβαση». Τα γκαρσόνια νυσταγμένα και απαθή έσβυναν μία-μία τις λάμπες του γκαζιού. Ένας κίτρινος κύκλος από το τελευταίο φως έπεφτε στην είσοδο του μαγαζιού. Το πούσι της θάλασσας και η ψιλή βροχή είχαν θολώσει τα τζάμια. Οπότε εκεί πίσω από το γκρίζο παραπέτασμα της τζαμαρίας, που φέγγριζε από το φανάρι του δρόμου, πέρασε γρήγορα μία σκιά και χάθηκε στο σκοτάδι. Αμέσως μετά τρεις μεγάλες σκιές στάθηκαν ανάμεσα στην νύχτα και σε μάς. Η πόρτα άνοιξε με δύναμη και τρεις ψηλοί αξιωματικοί φάνηκαν στην είσοδο. Φορούσαν πηλίκια. Ήταν Έλληνες. Δύο αξιωματικοί και ένας δεκανέας.

- Κύριοι. -είπε ο πρώτος βραχνά. Καλησπέρα σας. Είμαι ο Κώνστας, λοχαγός του Ελληνικού Στρατού.

Μείναμε όλοι ακίνητοι. Για λίγα ατελείωτα δευτερόλεπτα κανείς δεν μίλησε. Ο βαρκάρης σήκωσε το ποτήρι με τη ρακή από τον μπουφέ. Άνοιξε τα μεγάλα του μπράτσα προς τους απελευθερωτές.

- Χριστός Ανέστη.-είπε.

Ήταν σήμερα. Πριν πενήντα χρόνια. Στις ενδεκάμιση τη νύχτα, λίγο πριν από τα μεσάνυχτα, στο Διοικητήριο, ο αντισυνταγματάρχης Βίκτωρ Δούσμανης, και ο λοχαγός Ιωάννης Μεταξάς, έπαιρναν τη Θεσσαλονίκη στο όνομα του Έθνους. Την άλλη μέρα οι Βούλγαροι του Θεοδωρόφ με τον πρίγκιπα Βόρι που προήλυναν από τον βορρά με την μεγάλη στολή τους και τα παράσημα για την Θεσσαλονίκη, αντάμωσαν στο Αϊβάτι και στα Λαϊνά τα στρατεύματα του στρατηγού Καλάρη που τους ανήγγειλαν την νίκη μας. Την ήττα τους.

Ν.Ι.Μέρτζος